

Luokkasodan Pyörteissä

“Kaltseyn” muistelmista y.m. lähteistä kirj. Venhotar.
(Jatkoa toukokuun numeroon.)

III.

JUNA kiiti eteenpäin. Asemasilta ja huisukuvat ilinat häipyivät näkymättömiin; pian koko tuttu kotoinen seutu. Epäilevät ajatukset ja kysymykset risteilivät mielessäni. Minkälainen kohtalo odottaa perillä? Palaanko enään takaisin näille maille?

Ensimmäinen pysähdyspaikka oli Oulunkylän asema, josta liittyi seuraamme lisää punasotilaita. Seuraava pysähdys oli Malmin asemalla, josta niinkään saimme uusia vapaaehtoisia. Reipasta ja iloista joukkoa. He yrittivät ylläpitää iloista mielialaa, laulaen hauskoja viisuja. — “Sovassa on oltu ja takasin on tultu.” Siitä huolimatta saattoi joidenkin kasvoilla huomata vakavan huolestuneisuuden, ikään kuin epäillen “takasin tuloa”.

Näin sujui matka. Sivuutimme Hyvinkään ja pääsimme Riihimäelle. Siellä saimme syödä lämpimän aterian. Joukkoomme liittyi uusia tulokkaita, tuoden uutta intoa ja rohkeutta mieliimme. Matka sujui nauraan ja leikkiä laskien kohti kuoleman-kenttiä. Junamme pysähtyi vielä paikkapaikoin, ottaen erilaisia tarvikkeita Tampereelle vietäväksi.

Perille pääsimme vähän yli viisi iltapäivällä, maaliskuun 20 päivä. Asemalla oli suunnaton ihmisjoukko meitä vastaanottamassa. Kaksi soittokuntaa asettui taasen rivien eteen ja punalippujen liehuessa marssimme juhlallisesti kaupungin teknilliselle koululle, jossa yövyimme. Seuraavana päivänä siirrettiin meidät Tammelan puolelle. Vietimme siellä sen päivän ja yön. Aamulla kuuden tienoissa olimme valmiit lähtemään taistelulinjalle.

Pitkä karavaani hevosia, kuormitettuna kuularuiskulla, kivääreillä, ammukkeilla ja muonavaroilla, liukui lumista tietä. Sivuutimme Messukylän. Siellä olivat punaisten tykkipatteriosastot ja leiriintyneet hevosmiehet. Meidän päämäärämme oli Kangasala. Yövyimme erääseen torppaan, söimme iltaan ja pidimme kokouksen, jossa tehtiin piirustus rintamasta. Tiedustelijamme kiitivät ratsuillaan yli lumihankien tiheään metsään. Palattuun ilmoittivat he että valkoiset olivat meistä ainoastaan viiden kilometrin päässä. Odottamattoman hyökkäyksen varalta määrättiin kymmenkunta ratsumiestä vahtiin noin puolen kilometrin päähän majutuspaikastamme. Yö kului kuitenkin rauhallisesti.

Aamulla lähdimme ketjussa kohti Vatjalan kirkkoa, jossa tiesimme valkoisten ensimmäisten joukkojen olevan. He olivat luultavasti tietoisia tulostamme, sillä etumaiset joukkomme eivät ehtineet pitkälle, kun vastaan alkoi sataa kuulla. Siitä huoli-

matta kiitivät ratsujoukkomme eteenpäin vinhaa vauhtia, pakottaen rynnäköllä valkoiset perääntymään pääjoukkojensa turviin. Kun pääsimme lähelle Vatjalan kirkkoa, saimme määräyksen Tampereen esikunnasta perääntyä entisille asemillemme. Se oli meille yllätys mutta tottelimme kuitenkin. Olimme kaikkiin nurjalla mielellä, sillä pidimme eteenpäin menon välttämättömänä, koska valkoiset uhkasivat kautta linjan. Huomasimme kuitenkin myöhemmin, että perääntymismääräys annettiin siksi, koska olimme vaarassa joutua eristetyiksi toisista joukoista.

Muutama päivä jälkeenpäin olimme muodostamassa ketjua erään mäen rinteeseen kummallekin puolelle lähellä Messukylää. Lähettimme palasi, ilmoittaen että valkoiset ovat aivan kintereillämmme. Kiireesti asetimme vahtijoukon kuularuiskuineen tien risteykseen, mutta ennenkuin saimme varustelumme valmiiksi, ammuttiin valkoisten taholta ensimmäinen laukaus. Se kaatoi hyvän toverini Pekka Salmisen, Fredriksbergin komppaniasta. Hän oli asettamassa paikoilleen kuularuiskua joka nyt jäi käyttökelvottomaksi. Olimme joutuneet melkein saarroksen. Kuulia tuiskui oikealta ja vasemmalta ja ylhäältä mäeltä, jonka rinteellä olimme. Ei ollut muuta ulospääsyä kuin avonainen pelto tai maantie, mutta kummassakin tapauksessa oli vaara joutua kuulien maalitaukuksi. Olimme jääneet kuin rotat loukkoon ja kuulasade vain yltyi.

Silloin teki Yrjö uhkarohkean yrityksen. Hän kiiti ratsullaan maantielle, onnistuen välttämään murhaavat kuulat. Messukylässä sijaitsi punaisten tykkipatteri. Hän tiedotti tilanteen minin olimme joutuneet. Sieltä avattiin tykkitulit vuorenharjaa kohden, se pakoitti valkoiset perääntymään. Nyt saimme tilaisuuden tulla esille lymyypaikoistamme ja korjata haavoittuneet. Valkoisten kuulat olivat tehneet hirveätä jälkeä. Komppaniastamme ei ollut jällellä montakaan miestä. Haavoittuneiden lisäksi olimme menettäneet satakunta miestä. Kangasalalta saimme apujoukkoja niin että voimme pelastaa valkoisten haltuun joutuneet kuularuiskumme.

Messukylästä määrättiin meidät lähtemään Tampereelle. Levähdimme yön teatteritalolla. Senjälkeiset päivät olivat kuin yhtämittaista pahaa untta. Punaisten olivat kärsineet tappion Vilppulassa jo maaliskuun puolivälissä. Rintama murtui ja joukot alkoivat perääntyä Tampereelle asettuakseen siellä uuteen vastarintaan. Joukkojen keskuudessa vallitsi lamaannus, jota valkoisten provokaattorit menestyksellisesti lisäsivät. Epäröintiä ja pelkuruut-

takin alkoi ilmaantua, mutta lähenevä vihollinen pakoitti kuitenkin joukot järjestymiseen ja kurlin.

Tampereen rautatietyöläisten komppania osoitti rohkaisevaa ja innostavaa esimerkkiä. Heidän kekseliäs ja pelkäämätön toimintansa esti kahdeksansataa miestä käsittävän "ruotsalaisen prikaatin" hyökkäyksen, antaen melkein koko prikaatille viimeisen lähdön. Poikamme makasivat väijyksissä kuularuiskuineen lähellä Messukylää. Ruotsalaiset huusivat hyökätessään "framot!" Punaiset päästivät heidät sopivan matkan päähän ja sitten äkkiaarvaamatta avasivat ankan kuuluseiteen hyökkääjiä kohten. Miehiä kaatui kuin heinää viikatteen edessä. Tästä tappiosta kiukustuneena olisivat ruotsalaiset päälliköt halunneet tuhota jokaisen työläisasunnon siltä seudulta missä heidän rintamansa oli, mutta siihen eivät suomalaiset valkoiset suostuneet, sillä heillä oli suojeltavina omia miehiä jotka kävivät kaupungin sisällä sissisotaa punaisia vastaan.

Valkoiset olivat jo päässeet niin lähelle Tampereetta, että alottivat kaupungin pommituksen. Vähäiset joukkomme pitivät puoliaan epätoivoisella urheudella, hankkien vielä elintarpeitakin kaupungin asukkaille, mikä oli vaarallista hommaa. Odotimme apujoukkoja Lempäälästä. Nälkäisenä ja väsyneenä palasin ketjusta Näsijärven jäältä teatteritalolle. Veljeni Yrjö oli juuri lähdössä Tammelan puolelle ketjuun. Se oli viimeinen kerta kun näin hanet. Hän hävisi sille tielle.

Yleinen masentuminen ja vahtien huolimattomuus jätti aukkoja rintamaketjuun. Sitä todistaa sekin, että eräänä yönä onnistui valkoisten joukko-osaston tunkeentua kaupunkiin salaa. Pimeyttä hyväkseen käyttäen marssivat he Näsilinnaan, josta oli hyvä näköala yli koko kaupungin ja valtasivat sen haltuunsa. Tunnussanaa vaadittaessa ampuivat he vahdin ja etenivät esteettömästi.

Kun saimme tiedon Nasilinnan valtauksesta pidimme kokouksen ja päätimme hinnalla millä hyvänsä valita punaisille takaisin tuon tärkeän aseman. Eräs vanhempi mies, nimeltä Otto Jokinen, meni parin muun miehen kanssa esikuntaan anoen kuularuiskuja, joita he salvatkin mukaansa. Kymmenkunta miestä asetti, lumipeittoisten sepekkosojen suojassa, kuularuiskut ja ampuivat valkoisten vahdin. Äkkiaarvaamattoman hyökkäyksen johdosta syntyi heidän keskuudessaan yleinen sekasorto ja pako. Meidän miehemme olivat pian aseman herroina. Unen pöppörössä yrittivät valkoiset pakoon, mutta meidän kuularuiskumme tekivät heistä selvää jälkeä. Puolen tunnin kuluttua oli Näsilinna punaisten hallussa. Voiton merkiksi riisui Jokinen punaisen paitansa ja pani sen lipputankoon liehuamaan. Lähetimme sanan esikuntaan voitostamme. Sieltä määrättiin useita satoja miehiä Näsilinnaan vahtia pitämään, sillä tiedettiin että valkoiset yrittäisivät uudelleen monikertaisella voimalla saada paikan haltuunsa. Jo seuraavana päivänä se jou-tuikin uudelleen valkoisten haltuun. Syntyi monta

tuntia kestävä raivoisa taistelu ja vielä kerran oli vihollisen pakko perääntyä, mutta vain hetkeksi. Hyökkääjien joukot tuntuivat kasvavan sitä mukaa kuin puolustajain heikkenivät.

"Joukkoajattelun varassa, ilman kuria ja järjestyttä, ei voida sodassa menestyksellisesti toimia. Kun innostuksen hetki on suurin, niin silloin voidaan suurimmatkin vastukset voittaa, mutta kun mieliala laskee ja tulee masentumisen tilanne, niin silloin menetetään paljon sellaistaakin, jonka menettäminen ei olisi ollut pakottavaa syytä."

"Enin osa joukoista ei mielellään kunnellut sellaisen päällikön määräyksiä, joka yritti johtaa joukkoaan vaaranalaisiin sotatentteihin. Joukoissa kehittyi vastenmielisyyden käsite rintamatehtäviin, josta johtuen eroiteltiin päälliköitä ja valittiin uusia tilalle.

"Yleisesikunnassa kaikki tämä tajuttiin, mutta mitään ei voitu vaaran torjumiseksi tehdä. Ainoa keino jolla koetettiin tilannetta pelastaa oli se, että lähetettiin kaikille rintamille agitaattoreita selittämään mikä vaara siitä johtuu jos valkoisten sallitaan sodassa voittaa. Kyseessä olevan keinon käyttäminen ei johtanut tuloksiin. Mitä enemmän tilannetta yritettiin selittää, sitä voimakkaammin levitettiin kaikellaisia valhehujuja valkoisten voimista ja hyökkäyksistä. Ei ole epäiltävissä, etteikö valkoisen rintaman kannattajat punaisten puolella käyneet sotaa punaisia vastaan juuri näillä levittämällä huhuilla. Kun valkoinen mies puhuu urhoollisista taistelijoistaan, niin totuuden nimessä on sanottava, että pohjoista rintamaa eivät valkoiset kyenneet murtamaan suurtaisteluilla eikä joukkojensa urhoollisuudella vaan punaisten selän taakse levitetyillä huhuilla. Ne aiheuttivat mielälän lamaantumisen ja kauhuntunnetta vastaavan pakokauhun, joka päättyi huutoon: Tampereelle, Tampereelle!"

IV.

Päivä päivältä supistui valkoisten piiritys. Oli suoritettu taistelut esikaupunkiseutujen omistamisesta. Punaisten joukot perääntyivät kaupungin ulkolaidoille, joissa jokainen toimenpide tarkoitti kaupungin puolustamista. Valkoiset tekivät hyökkäyksensä ankan tykkitulien suojassa. Kaupungin ulkolaidoilla vastasivat punaisten tykit vimmatusti. Yötä ja päivää värisi ilma väkivaltaisesta järkytyksestä. Milloin milläkin puolella tärähti maa, joko tykin lauetessa tai valloittajan ampuman granaatin räjähtäessä.

Valtauksen viimeiset päivät makasin sairaalassa lievemmin haavoittuneena. Sairaala oli muodostettu Piispan puolella olevasta kirkosta. Sen lähistöllä oleva kansakoulu oli rintamalla haavoittuneiden ensiapupaikka. Kirkon seinien sisäpuolella oli rauhallista ja viihtyisää, vaikka kaupungin yli lentelivätkin granaatit ja kuulat ja sodan suurenmoimen, mutta hävittävä musiikki pauhasi täydessä tuhossaan.

Meitä oli noin kuutisenkymmentä, kaikki lievemmin haavoittuneita. Hoitajamme oli nuori, iloinen tyttö. Hänen käytöksensä holdokkejaan kohtaan oli

erikoisen ystävällinen ja hymynsä toveruutta säteilevä. Kaikki hänestä pidimme, jokainen hänestä puhui ja kaipasi hänen seuraansa ja jokaista kohtaan osoitti hän tasapuolista huomaavaisuutta. Mutta omassa mielessäni päättelin salaisesti, että minä merkitsin hänelle enempi kuin toiset. Hän viivähti luonani useammin ja kauemmin ja kylminä öinä kietoi hän peittoja ympärilleni, etten tuntisi vilua. Hänen läheisyytensä yksistään jo lämmitti ja rintani saattoi onnesta kun hän yön pitkinä hetkinä, jolloin ei kukaan voinut nukkua murhakoneiden soittoaessa hirvittävää kuoleman soittoaan, istui vuoteeni vieressä, hiljaisella äänellä kertoen oman elämänsä vaiheita. Nuo öiset hetket syvensivät tunteitamme ja lähensivät meitä toisiimme. Hän täytti mieleni ja ajatukseni niin että pitkiksi ajoiksi voim unhoittaa tilanteen ja oman asemani. Rakentelin ja suunnittelin tulevaisuutta yhdessä hänen kanssaan. Nuoreen mieleen ei mahtunut sellaista ajatusta, että valkoinen valloittaja kaiken repli ja tuhoaa.

Kuten tunnettua, joutui kaupunki valkoisten käsiin vähitellen, sitkeän vastarinnan jälkeen. Sairaalat tyhjennettiin punaisista. Heikoimmat heitettiin jonkinlaisiin katoksiin, saaden he virua niissä päiväkausia ilman ruokaa tai minkäänlaista huoltoa. Ne jotka pystyivät liikkumaan, marssitettiin vankiloihin eri puolille kaupunkia. Pistimien välissä kuljetettiin meidät rautatieasemalla sijaitsevaan peltiseen makasiiniin. Siellä oli jo tuhansia osatovereitamme. Kaikki arvoesineet mitä sattui olemaan, sekä rahat ja aseet otettiin pois. Joukostamme erotettiin kaikki venäläiset ja vietiin makasiinin taakse, jossa valkoinen pyöveli konekiväärillä teki heistä pikaisen lopun.

Saimme olla makasiinissa useita päiviä ilman ruokaa. Vasta kuudentena päivänä saimme syödä. Meitä vietiin joukko, nälästä hoipertelevia vankeja, erälle koululle, tyhjentämään sitä, koska siitä tehtiin väliaikainen sairaala valkoisille sotilaille. Päivän työstä saimme puoli leipää ja kolme silakkaa. Sitten meidät siirrettiin Messukylään, entisiin venäläisten sotilasparakkeihin.

Perillä olivat valkoiset hyenat taasen kimpusvamme hyöstötarkoituksessa. Asestettuina tekivät he tarkastuksensa ja kun eivät muuta löytäneet, ottivat jalkineet ja vaatteet, kellä ne sattuiivat niin hyvät olemaan että kelpasivat. Näiden julkeiden ryöstöjen alaiseksi eivät joutuneet ainoastaan taisteluun osaaottaneet, vaan kaikki joita vähänkin epäiltiin punaisille myötämielisiksi. Voittajan menettely Tampereella oli samanlaista kuin kaikkialla muuallakin. Jokaisessa talossa toimeenpantiin ankara tarkastus, etsittiin aseita, piiloutuneita punakaartilaisia, kätettyjä ja varastetuksi luultuja esineitä ja elintarpeita.

Vankikasarmeille joutuneet työläiset olivat täydellisesti eristettyinä ulkopuolisista tapahtumista. Mutta voidaksemme antaa täydellisemmän kuvan Tampereen valloituksen viime päivästä lainaamme tähän muutamia kohtia eräästä kertomuksesta jon-

ka kirojittaja oli tilaisuudessa tekemään havaintoja.
V.

”Ne kaksi viikkoa jotka kaupunki oli piiritettyinä ja taistelut sen omistamisesta kävivät yhä kiihkeimmiksi, ovat lähtemättömästi painuneet jokaisen paikalla olleen mieleen. Kaduilla liikkumista vältettiin. Toisinaan saattoi jonkun talon nurkkaus tai katto kulkijan edessä yht’äkkiä kohota ilmaan ja sitten vaipua, savu- ja tomupilven ympäröinnän, läjään kuin tyhjä säkki. Granaatit putoilivat milloin minnekin. Missään ei tuntunut olevan turvallista. Jokainen laukaus kuului kuin vieressä ammutulta, jokainen vinkuva, vonkuva ja kiljuva suurempi tai pienempi surmankieli kuin suuntaavan kulkunsa juuri kulkijaa kohti. Rauhallinen väestö oleskellikin enimmäkseen kellareissa ja alakerroksissa, mikäli eivät asuneet kivitaloissa, jotka näyttivät tarjoavan parempaa suojaa. Viikottaisten ruokaannoksien noutaminen kuitenkin pakotti joitakuita henkensä uhalla liikkeelle. Elintarvekaupat jatkoivat jakeluaan kiitettävän kylmäverisesti, mutta oli paikoja jolloin hyllyt pullistuivat leivän yltäkylläisyydestä vaikka ne aikaisemmin tyhjentyivät sitä mukaa kuin jaettavaa saapui. Tämän kirjoittajankin oli pakko kerran mennä noutamaan leipäänoksia, vaikka liikkuminen kaduilla sallittiin ainoastaan omalla vastuulla. Kaupasta neuvottiin toinen turvallisempi tie paluumatkaa varten. Puiston kohdalla kuului ilmassa taasen ilkeää kaksinkertaista ulinaa. Nopea pujahdus lähimmän sähköpylvään taakse. (Kuinka turvallista, kun ei ollenkaan voinut tietää, mistäpäin vaara uhkasi.) Toinen noista paholaisten ampiAISista iski kymmenisen metrin päässä olevan työväen talon seinään, toinen livahiti sukkelaсти Aleksanterin kansakoulun ikkunasta sisälle, mellastaen siellä mitä säädyttömimmällä tavalla.

”Ensimmäinen tulenloimu näkyi länsipuolella kaupunkia, Viinikasta, missä muuan pikku talo paloi perustuksiaan myöten. Tätä ensimmäistä tulipaloo seurasi joukko toisia varsin nopeassa tahdissa. — Eräänä päivänä, juuri kun aioimme istua päivälliselle (juurikassoppaa), tärähti asumamme talo perustuksiaan myöten. Ulos katsottua huomattiin että muuan naapuritalon puurakennus oli jo ylt’yleensä liekeissä. Messukylästä ammuttu sytytyspommi oli osunut hyvin; tunnin kuluessa oli koko suuri rakennus raunioina. Palokunta työskenteli itseään säästämättä ja saikin palon rajoittumaan tähän yhteen rakennukseen. Myöhemmin, kun vesijohtolaitos enään toiminut, olisi se ollut miltei mahdotonta. Palokunnan toiminta oli muuten koko ajan kiitettävän uhrautuvaa, ilmeisestä hengenvaarasta huolimatta.

”Varsinaisten valloitusshetkien lähestyessä muuttui tilanne yhä kaameammaksi. Itäpuolella paloivat verkatehtaan rakennukset ja monta korttelia Kyttälän kaupunginosasta, miltei estäen loimolaan kosken länsipuolen asukkaita näkemästä, että Tammelan itä- ja eteläreuna myöskin muuttui hiljalleen savuavaksi raunioiksi. Ammunta oli niin ko-

vaa että taivas öisin pysyi aina, sekä tulipalojen että laukauksien vaikutuksesta valoisenä. Eräänä yönä, jolloin ei mitään suurempaa tulipaloo ollut valaisemassa, katsoin pihan yli kulkeissani kelloa, se oli viisi minuuttia yli kolme. Huolimatta pilvisestä yöstä ja siitä, että kaikkinaisen ulkovalaistus kauptungissa oli jo aikoja sitten lopetettu, näkyivät kellon viisarit tykkitulen valossa aivan selvästi. Heikkohermoisempien oli mahdoton saada unta, varsinkin niiden, joiden omaisia oli jollakin puolen taistelemassa. Varsinaisen hyökkäyksen edellä käyneen "rumputulen" aikana ei yksityisiä laukauksia ollenkaan voinut eroittaa; koko ilma tuntui värisevän tuskasta. Tykkien jylinä ja kiväärien ja kuulariuskujen papatus suli yhdeksi yleiseksi meluksi. Helvetti näytti antaneen lomaa alaisilleen, jotka kaikki olivat kokoontuneet Tampereelle viettämään vapauttaan juhllisella piiritanssilla. Koko ajan jatkui sama pauhina, kunnes se eräänä yönä miltei yhtäkkiä lakkasi, siirtyen vaimenevana kauemmaksi Pyynikin metsään, mistä silloin tällöin kuuluvat laukaukset häiritsivät hiljaisuutta, joka edelläkäyneen helvetillisen melun jälkeen vaikutti suorasti kammottavalta. Moni, joka hermojännityksen vuoksi ei ollut voinut nukkua moneen yöhön, valvoi tämänkin yön vielä entistä ankaramman hermojännityksen vallassa. Jokainen ajatteli ja odotteli uhkavasta pimennosta uutta, tuntematonta onnettomuutta.

"Kuten luonnollista olikin, oli liikenne kaupungilla kaikkein kriittisimpänä ajankohtana kielletty, ensin punaisten, sitten valkoisten toimesta. Sitämuokaa kun tarkastukset y.m. sitä seuraavat toimenpiteet valloituksen jälkeen edistyivät, tuli liikenne luvalliseksi jo tarkastetuilla alueilla. Luonnollista myöskin oli että liikkumalupaa viivyttelemättä käytettiin. Haluttiin nähdä minkälaiseksi kaupunki noiden mutuamien kaameiden öiden ja päivien jälkeen oli muuttunut.

Kuva ei ollut lohdullinen. Särkyneitä akkunoita kaikkialla, särkyneitä ja rikki ammuttuja rakennusten päätyjä ja kattoja siellä täällä, tulipalon jälkiä, rikkonaisia tykkeitä ja kuolleita hevosia kohtasi melkein joka askeleella rauhallisempanakin säilyneillä alueilla. Ensimmäinen näkemäni ruumis oli Läntisen Puistokadun ja Kauppakadun kulmauksessa: nuori, tuskin poikajästä päässyt mies makasi siinä seljällään, polvet koukussa, siniset silmät avoinna tuijottaen taivaaseen päin. Mistä hän oli ja ken sitä ei kukaan tullut tietämään. Kenties kaukaisilta saloseuduilta sodan pauhinaan joutunut torpan poika, jonka ehkä toivorikkaan nuoruuden murhaava luoti oli tähän päättänyt.

"Matkan jatkuessa Puutarhakadulle päin kohtasi silmää toinen kammottava näky toisensa jälkeen. Vähää ennen kaupungin länsiosan joutumista valkoisten käsiin, olivat punaiset avanneet Amurissa sijaitsevan n.s. kruununmakasiinin, jossa säilytettiin monenlaisia elintarpeita ja alkaneet niitä ilmaiseksi

jakaa kaikille. Eräässä katuojassa Puutarhakadulla makasi keski-ikäinen mies, puvustaan päätellen tavallinen työläinen. Koko pään takaosan oli kuula reväissyt pois. Todennäköisesti oli hän palaamassa kruununmakasiinin elintarpeiden jakelusta, sillä oikeaan käteen lujasti puristettuna oli hänen viereensä kokonainen kuivattu lehmän kontti. Kenties oli hänenkin perheensä saanut kärsiä nälkää, niin kuin sadat ja tuhannet muutkin; isä lähtenyt ruoan hakuun ja onnistunutkin siinä. Kohtalo oli kuitenkin tavannut hänet kenties juuri kotiportailaan ja kotiväki sai ainiaaksi jäädä odottamaan perheen pään kotiin paluuta.

"Kuka tietää mitä kaikkia murhenäytelmiä nolina vuorokausina näyteltiin? En halua lähemmin kuvata miltä sen ja muidenkin katujen porttikäytävät, vaikka niitä oli jo osittain siivottukin, näyttivät; ne ovat liian vaiketa kuvattavia. Mieleeni on jäänyt eräs kohta Halituskadulla, missä eräässä porttikäytävässä makasi suurikokoinen punakaartilainen, joko murhattuna tai kaatuneena. Kun pysähdyimme hetkeksi hänen kohdalleen, saapui paikalle myöskin muuan valkoinen, joka näyn nähdessään veti suunsa pirulliseen irvistykseen ja sähähti: 'Siinä senkin punikin vallankumous päättyi.' Hymähdimme säälivästi ja poistuimme. Saman kadun koskenpuoleiseen päähän olivat valloittaneet valtausamuna ärjestäneet varsinaisen karkausleirin. Siellä makasi kymmenittäin ruumiita, enimmäkseen kiinnisaatuja venäläisiä jotka oli kuljetettu tänne, pakotettuina nousemaan ennen ammuttujen tovereiden ruumiiden päälle, ja ammuttu armostomasti. Mikään oikeudellisia näkökohtia edes kaukaakin hipova enakkotutkimus ei tällä paikalla tullut kysymykseen. Olivathan sellaiset korulauseet kuin oikeusnäkökohdat kertakaikkiaan heitetty romukoppaan ja voittajien mielestä ne joutivatkin sinne ainalseksi.

"Jatkuva retkeily toisiin kaupunginosiin paljasti uusia näköaloja. Tammelan sillan lähellä, niinsanotun peitimakasiinin nurkalla, oli myöskin suuri joukko vangiksi saatujen ruumiita. Näky oli kammottava, eivätkä viranomaiset, nimittäin valkoiset vallanomistajat, sitä mitenkään koettaneet sillalla liikkuvan yleisön silmiltä peitellä. Arvelivat kai näyn terveelliseksi muistutukseksi muillekin kuin niille jotka ovat uskaltaneet ryhtyä ase kädessä koettamaan muutosta oloihin. Oltakoon itse pääasiasta mitä mieltä tahansa, varmaa on ainakin, että moinen raaka julmuus ja suorastaan eläimellinen murhaamishimo, jota voittajat harjoittivat, vaikutti puolueettomanakin pysyneeseen väestöön aivan päinvastoin kuin oli tarkoitettu.

"Samanlaisia näkyjä tarjosivat kaupungin eri kolkat halukkaalle tarkastelijalle, mutta riittänevät nämäkin. Vielä savuavat rauniot tulipalojen jäljiltä eivät myöskään olleet mieltä ylentävää katseltavaa. Joskin jossakin määrin voi käsittää sen mitä tehtiin taistelun kuumuudessa ja valtaushetkien

juovuttavassa kiihkossa, on kokonaan käsittämätöntä, että moiset teot eivät loppuneet tähän. Kaupungin valtausta seuranneet viikot muodostuivat kaupungin työläisille painajaisuneksi. Kotitarkastuksia toimeenpantiin yhä vielä, usein mitä fantasitimpien ilmiäntöjen perusteella. Suuri määrä vähänkin työväenliikkeessä mukana olleita vangittiin ja vietiin kasarmille, joka oli muodostettu vankileiriksi ja josta sitten kevään ja kesän kuluessa muodostui todellinen Gehenna. Miltei jokaisena vuorokauden aikana kuului kasarmin suunnalta laukauksia, joiden merkityksestä kaupungissa pian päästiin selville. Milloin yksi milloin toinen tunnetuista tovereista oli saanut marssia hautausmaan takana olevalle hiekkakuopalle, sieltä enään palaamatta. Pie-ninkin rikos vankilan järjestyssääntöjä vastaan saattoi aiheuttaa pumisen.

— — —

“Tampereen hautausmaan kullisessa kolkassa on suuri, nelikulmainen alue, jonka hiekkapeitteen alla useita tuhansia luokkasodan uhreja lepää. Alue eroaa sitä ympäröivistä “linjahautoista” sen kautta, että se on täsmälleen määritelty ja aina perin siisti ja hyvin hoidettu. Rakkain käsin ja suurin rahallissinkin uhraksin on Tampereen työväestö koristanut paikan nurmikolla ja kukkaistutuksilla. Läheisen harjun korkeat hongat, jotka 1918 vuoden kuukakkainä öinä saivat olla niin monen hirtutyön todistajina, humisevat hiljaista, leppoisaa huminaansa vainajien viimeisen leposijan yllä. Silloin tällöin ilmestyy hautapaikan keskellä olevalle kukkakummulle lisäksi ylimääräinen kukkakimppu tai seppäle, kertoen vielä verestävästä haavoista, yhä vieläkin tuskan täyttämistä sydämistä. Hiljaisia, muistoihin sa vaipuneita työläisnaisia istuu sunnuntaisin paikkaa ympäröivillä penkeillä, unohtaen nykyisen ympäristön ja siirtyen hiljaa siihen aikaan, jolloin ihmisuus ja oikeus olivat kuolleet ja mielivalta vietti niiden peijaisia hornamaisin juomingein. Ehkä parantaa kaikki lääkitsevä aika kerran ne haavat, joita tätä kumpua luotaessa lyötiin, ehkä lieventyy sen aiheuttama katkeruus tulevien sukupolvien aikana, mutta muisto vuoden 1918 keväästä kalkkine kauhuineen, mittaamattomine kärsimyksineen, ei haihdu tamperelaisen työläisen mielestä koskaan, ei koskaan” — Vae victis. (Kärsimysten Tieltä.)

VI.

Niin, sellainen oli Tampere keväällä 1918. Eikä yksin Tampere, vaan yli koko Suomen riehuivat valkoisen valloittajan kauhua herättävät koston ja murhanhimoiset teot, teot joilla se niitti häpeällistä kuuluisuutta yli koko sivistyneen maailman, teot joista se ei voi pestä käsiään puhtaaksi ja joita se ei voi pyyhkiä pois historian lehdistä.

Ennen kuin pääsin tutkinnolle sain virua vankilaelämän kidutuksessa kesäkuun puoliväliin asti. Vankien lisääntyessä kävi tilanahtaus hirvittäväksi. Sen lieventämiseksi tyhjennettiin leirillä hevostallit lannasta ja täytettiin nälästä horjuvilla vangelli-

la. Talleissa ei ollut minkäänlaisia makuutiloja eikä vangeille annettu vuodevaatteita. Vanhoista säkkirisoista ja puu pääanalusena valmistimme vuoteemme joissa taistelimme syöpäläisten kanssa yön pimeinä pitkinä hetkinä. Nälkä ja kurjuus lisäsivät tauteja, lopettaen elämän sadoilta vangeilta yksin Messukylän vankileirillä. Jokainen vuorokausi vietiin hevoskärryillä korkeat lastit laihoja ruumiita lähistöllä olevaan joukkohautaan. Ilmojen lämmetessä nousi sieltä hirveä haju, täyttäen koko ympäristön. Joukkotoimitukset kuuluivat myöskin päiväjärjestykseen tai paremmin sanoen yöjärjestykseen. Niiden onnettomien lukumäärää, jotka läten elämästä poistettiin, voidaan tuskin koskaan tarkalleen arvioida. Tautien ja syöpäläisten yhä lisääntyessä, käyden se jo vartijoillekin tukalaksi, laitettiin meille saunat. Niissä oloissa tuntui se suuremmoiselle ylellisyydelle kun saimme puhdistaa itsemme ja hävittää syöpäläiset vaatteistamme saunan kuumassa löylyssä. Niin kuuluivat viikot, kiduttavassa nälässä ja kurjassa yksitoikkoisuudessa.

Usein muistein hellää sairaanhoitajatar-tyttöäni. Tietämättömyys hänen kohtalostaan painoi sydäntäni kuin raskas kivi, kuvitellessani että hänenkin on täytyntä tuntea ja kestää valkoisen pyövelin petomaista kostoja, hänen, joka ei ollut kenellekään pahaa tehnyt, jonka kädet ja rohkaiseva hellyys niin monelle lohtua toi. Kuvittelu hänen kohtalooan tunnottoman murhaajan vallassa tuotti mieleeni repivää tuskaa. Olihan yleisesti tiedossa se vartioitten alhaisten himojen synnyttämä raakuus jolla he naisvankeja kohtelivat, etenkin alkuaikoina, jolloin vangit olivat voittajain mielivallan alaisia, ilman minkäänlaisia laillista suojaa ja turvaa. Nälällä kiusattuja, henkisesti ja ruumiillisesti nääntyneitä naisvankeja viekottelivat vartijat leipäpalalla suostumaan heidän inhoittaviin ehdotuksiinsa. Väkivaltaisuudet eivät olleet mitään harvinaisuuksia; niiden uhriksi sortui moni urhea työläistyttö, rikoksen tekijät päästen kaikesta edesvastuusta v a p a i k s i. Kukapa heitä olisi tilille vaatinutkaan, sillä inhimillisuus ja oikeamielisyys oli nautittu ristinpuuhun; viha ja kostonhimo riehuivat valloillaan, suupielet verestä vaahdoten.

Tyttöäni en nähnyt koskaan enään sen jälkeen kun meidät salrashuoneella valkoiset erilleen rivitivät; en liioin saanut hänen kohtalostaan mitään selvyyttä myöhemmälläkään, kun itse pääsin vapaaksi. Mutta hänen muistonsa on säilyvä mielessäni kauniina.

VII.

“Kun sitten valtiorikosolkeuksien nimellä tunnetut ‘oikeus’-ilvellyt alkoivat, nähtiin minkälaista jälkeä nälkä ja taudit olivat kasarmilla tehneet. Kun vankeja kuljetettiin suurissa ryhmissä eri tahoilla kaupunkia istuvien tuomareiden luo, saatiin nähdä ennen nuoria, komeita miehiä laihoina ja näkiintyneinä, horjuvina ja vapisevina kulkemassa hitaasti kaduilla. Toiset olivat keittäisiä kasvotiltaan kuin ruumiit; toiset niin heikkoja, että ainoastaan

vartijain raa'at kiroukset ja tyrkkimiset uhkauksineen saivat heidät muuttamaan jalkaa toisen eteen. Heikoimpia kuljetettiin ajoneuvoissa, joihin toisia täytyi kantamalla saattaa, kun ominneuvoin eivät kyenneet astumaan muutamaa tuuma korkealle astuimelle. Heidän olentonsa ilmaisi mittaamattomia kärsimyksiä. Joidenkin silmät kerjäsivät lähellä liikkuvilta kaupunkilaisilta ruokaa. Jotkut olivat jo menettäneet mielenkiintonsa elämään ja vaipuneet tylsyyteen, joka oli sitä kauhistuttavampi kun sen aiheuttajana oli veljen julmuus veljeä kohtaan. Vartijain ilmeet olivat enimmäkseen kylmiä ja tunteettomia. Olihan heidän vartioitavanaan vain maailitauluja, ei eläviä ihmisiä."

Se joukko jossa minä olin kuljetettiin Tampereen työväentalolle. Parin tunnin odotuksen jälkeen tuli minun vuoroni astua "korkean oikeuden" eteen. Äkäisenä kuin vihainen ampiainen teki tuomari muutamia kysymyksiä, lukien kotipuolesta tulleesta raportista elämäkertaani.

"Teidän puheenne ei pidä yhtä kirjoitetun todistuksen kanssa," oli hänen seuraava huomautuksensa, silmissään ilkeä kiilto kuin tiikerin katseessa.

"Kaikki mitä olen puhunut on ehdottomasti totta," vakuutin minä puolestani.

"Me luotamme viranomaisten tiedonantoihin enempi kuin teidän puheisiinne. Kotipaikaltanne tulleet tiedot ovat ristiriidassa omien puheittenne kanssa, siitä syystä emme voi päättää asianne suhteen mitään. Saatte mennä takaisin vankilaan siksi kun saatte tiedotuksen uudesta kuulustelusta tai kotipaikallenne lähettämisestä."

Saavuimme takaisin vankileirille, jossa vuoroaan odottavat kohtalotoverimme riensivät tiedustelemaan tutkinnon tuloksia. Jokaisen miellä jännitti oma kohtalonsa.

Heinäkuun kahdeksas päivä toi uuden käänteen vankileirin yksitoikkoiseen elämään. Parakkiin numero kahdeksan, jossa minäkin olin, saapui vahtipäällikkö parin pyssyhurtan seuraamana, toimittaen nimihuudon kädessään olevasta listasta ja samalla määräten huudettujen olemaan valmiina matkaa varten seuraavana aamuna kello yhdeksän. Minun nimeni oli huudettujen joukossa. Seuraavana aamuna annettiin meille suuri vankilapassi, ollen se samalla kertaa matkalippu kotipaikallamme. Tämä passi tuli asianomaisen merkkauttaa kerta viikossa joko nimismiehellä tai poliisiviranomaisten luona kotipaikallaan, sillä me olimme niinkutsuttuja ehdonalaisia. Hevoskärryillä ja vartioiden saattamina vietiin meidät asemalle. Vaikka emme olleetkaan erikoisessa vankipuvussa oli sivullisten helppo huomata mistä olimme tulleet, sillä kurja ulkoasumme ja nälästä kiusaantunut olemuksemme puhuivat peittelemätöntä kieltä. Junaa odotellessamme tulikin moni puhuttelemaan meitä, lausuen myötätuntonsa ja useiden naisten silmissä kiilsi osanoton kyynel. Vartijat eivät seuranneet meitä junaan. Tuskin voin kuvalla kuinka ihanalle tuntui tuo hetkellinenkin vapaus. Toiset matkustajat

osoittivat meitä kohtaan säällivää myötätuntoa; saimme ruokaa, tupakkaa ja rahaakin. Toisistakin vaunuista tuli matkustajia meitä puhuttelemaan, ollen heidän anteliaisuutensa mieltä liukuttavaa. Heisinkiä lähestyessämme olivat eväspussimme paisuneet, samoin tupakka- ja rahavarammekin.

Perillä erosimme jokainen omalle tahollemme. Kuten Tampereella, niin täälläkin herätti nälkiintynyt ja repaleinen olemuksemme kaikkiin huomion, paljastaen keitä olemme ja mistä tulemme. Saimme osaksemme ylenkatseellisia silmäyksiä ja pilkallisia huomautuksia. Niihin vastasimme samalla mitalla. Ulkonaisesta kurjuudestamme huolimatta tunsimme oman arvomme ja sen tunteen elähdyttämisenä marsimme reippaasti, päät ylpeinä pystyssä, pilkkaajien ohitse.

Mutta vastaanotto kotona korvasi kaiken valkomielisten pilkan ja ylenkatseen. Äidin hyvyydellä ja hellyyden osoituksilla ei tuntunut olevan loppua. Meitä oli lähtenyt kaksi, mutta yksi vain palasi takaisin, repaleisena, nälkiintyneenä, rikkirevityin ja masentunein mielin.

Isä oli hiljainen ja juro. Yrjön kuolema ja minun kärsimyksistä puhuva olemukseni painoivat raskaina hänen sydäntään. Samoin oli laita äitini. Epävarmuus tulevasta kohtalostani lisäsi huolta ja levottomuutta heidän ennestään synkkiin mieliinsä.

Näin kului kesä. Säännöllisesti kävin leimauttamassa passini ja odotin pelon sekaisella jännityksellä kutsua uuteen kuulusteluun, jossa kohtaloni lopullisesti ratkaistaisiin. Vanhempani pelkäsivät että joudun uudelleen vankilaan moniksi vuosiksi, ehkä koko loppu elämäkseni. Olinhan vapaaehtoisesti, oman innostukseni aloitteesta, yhtynyt punakaartiin, kehoittanut ja yllyttänyt toisiakin siihen yhtymään.

Äidin hellä huolenpito, joka henki vastaani kaikkialla kodin ilmapiirissä, vankileirin kurjuuteen verraten inhimilliset olosuhteet ja parempi ruoka eivät olleet vaikutustaan tekemättä henkisesti ja fyysisesti. Aloin voimistua ja sitä mukaa kasvoi myöskin elämänhaluni ja itseluottamukseni. Tunsin että minulla oli oikeus elämään ja vapauteen. Tässä mielentilassa valmistin itseni vastaan ottamaan mitä tuleva oli.

VIII.

Valkeni lokakuun ensimmäinen päivä. Se toi tullessaan virkapukuisen poliisin. Vaikka ei hän aivan odottamatta tullutkaan, vaikutti hänen ilmestymisensä asubntoomme kuin jäinen kalman henkäys. Virallisesti luki hän haasteen, jonka mukaan minun oli saavuttava seuraavana aamuna kello yhdeksän oikeuden eteen, Hallituskadun oikeustalolle, kolmannelle lattialle.

Seuraavana päivänä olin määrättyllä paikalla hyvissä ajoissa. Oikeustalon edustalle oli kerääntynyt jo suuri ihmisjoukko, enemmistö samalla asialla kuin minäkin. Lakimiehiä oli hyvin harvoilla, syystä että ne tulivat liian kalliiksi kustantaa ja vain harvoissa tapauksissa oli heidän avustaan mitään hyötyä tä-

mänkaltaisissa jutuissa kuin oli kapinaan osallistuminen.

Vuoron perään huudettiin meidät sisälle. Kuu-
lustelu oli lyhyt ja lautakunnan päätös pikainen. Ne
jotka saivat kuritusvankilatuumion jätettiin heti oi-
keustalolla poliisiviranomaisten huostaan. Kun tuli
minun vuoroni astua tuomarin eteen, pysyttelin ul-
konaisesti rauhallisena, vaikka levottomuus läikytti
mieltäni niin että rintani oli pakahtua. Tuomari sil-
mäillä edessään olevia papereita ja minua, alkaen
tehdä tavanmukaisia kysymyksiään. Mikä on nimi?
Missä syntynyt ja missä asuu? Äidin ja isän nimet,
ja syntymä vuodet. Mihin komppaniaan kuuluit ja
millä rintamalla taistelit? Kuka oli teidän komppa-
nianne päällikkö? Missä jouduit valkoisten vangik-
si?

Vastailin maltillisesti ja harkitusti, koko ajan
mielessäni se ajatus, että tekeydyn niin tietämättö-
mäksi ja tyhmäksi näissä asioissa kuin mahdollista.
Kysymyksen millä rintamalla olin ollut, vastasin
etten ollut rintamalla lainkaan, vaikka minulla kyllä
oli kivääri; tein vahti palvelusta Tampereen kaduilla
rauhan ja järjestyksen säilymisen puolesta, niin-
kuin minulle oli sanottu.

”Lähditkö vapaaehtoisesti rintamalle ja miksi
sen teit?”

Intin edelleen etten ollut lähtenyt rintamalle
vaan huonojen työsuhteiden vuoksi Helsingissä läh-
din Tampereelle, nälkä se oli joka minut sinne ajoi
samoin kuin tuhannet toisetkin työläiset se oli pa-
kottanut yhtymään puunakaartiin ja sen kautta
osallisiksi kapinaan.

”Ettekö tienneet, liittyessänne punakaartiin, et-
tä Suomen laillinen hallitus oli Vaasassa ja teidän
paikkanne olisi ollut tulla sinne?”

Hyhmän näköisenä, vastasin, etten tiennyt asian
siten olleen, muussa tapauksessa olisi ehkä yrittänyt
päästä laillisen hallituksen turviin. Selitin etten tie-
dä tehneeni minkäänlaista rikosta; vahtipalveluksen
suorittamista en pidä rikoksena. Työttömänä ollen
olisi kuka hyvänsä minun asemassani ottanut paik-
kani siinä.

”Te olette tehneet rikoksen siinä, että liityitte
punakaartiin joka taisteli aseellisesti Suomen lail-
lista hallitusta vastaan. Valtiorikos oikeus katsoo tei-
dät syylliseksi kapinaan osallistumiseen. Menkää
ulos.”

Lautakunnan harkittua asiaa huudettiin minut
uudelleen sisälle. Yleinen syyttäjä halusi kuritus-
huonerangaistusta, valtiorikos oikeuden sen ja sen
pykälän perusteella. Mutta tuomari, luettuaan Tam-
pereelta tulleesta pöytäkirjasta joitakin kohtia uu-
delleen, huomautti että koska ei voida todistaa syy-
tetyn olleen rintamalla eikä käyttäneen kivääriä
taistelua varten, mutta kuitenkin osallistuneen kapi-
naan Suomen hallitusta vastaan, päättää valtiori-

kosoikeus tuomita syytetyn kolmeksi vuodeksi kuri-
tusvankilaan ja menettämään kansalaisluottamuk-
sensa viideksi vuodeksi sen jälkeen kun vankilatuo-
mio on päättynyt.

Tunsin vajoavani kuin mustaan syvyyteen —
kolmeksi vuodeksi kuritusvankilaan. Mutta tuomari
jatko: ”Lieventävien asianhaarojen vuoksi katsoo
oikeus voivansa muuttaa tuomion viideksi vuodeksi
koetusajalle ja sen jälkeen syytetyn menettämään
kansalaisluottamuksensa viideksi vuodeksi. Onko
asianomaisella mitään sanottavaa?”

Olin päästäni aivan pyörällä. Värähtelevin huu-
lin sopersin: ”Ei ole.” Tuomari ojensi minulle erään
paperin ja kuulin hänen sanovan: ”Tässä on oikeu-
den pöytäkirjasta kirjoitettu päästötodistus. Saatte
mennä.” ”Tuokaa seuraava sisälle,” huudettiin vah-
tia tekeväille poliisille.

Kotiväki odotti levottomin mielin tietoja kohta-
lostani. Heidän ilonsa ei ollut vähäinen nähdessään
minun palaavan reippaan ja rierukkaana näköisenä.
”No, miten asiasi meni oikeudessa?” kysyi äiti ilon
ja epäilyksen sekaisella äänellä.

Tuomarin antamaa paperia näyttäen vastasin:
”Sain viiden vuoden ehdonalaisen tuomion ja me-
netin kansalaisluottamukseni kymmeneksi vuo-
deksi.”

”Olihan hyvä että pääsit edes sillä,” tuumi isä.

”Niin todellakin, se oli hyvä ettei sinun enään ole
pakko mennä heidän rääkättäväkseen,” huokasi
äiti.

Kaikki iloitsimme, että asia oli päättynyt minulle
näinkin edullisesti, sillä sadat vähemmän syylliset
kuin minä olivat saaneet maksaa hengellään tai mo-
nivuotisilla kuritushuonerangaistuksilla osanottonsa
kapinaan.

Jonkun viikon kuluttua onnistuin pääsemään sa-
tamatoihin ja voin taasen avustaa vanhempiani.
Raakel-siskoni palveli eräässä pienessä kaupassa ja
nuorin siskoni Sylvi kulki äidin mukana rihkamaa
kaupalla. He olivat ottaneet minun entisen ammat-
tini. Ville-veljeni kuljeskeli puistoissa, tarjoten pal-
velustaan yleisölle kenkien kiilloittajana.

Elämä painui taasen hiljalleen, entisiin uomiinsa.
Vasta syntynyt sekunti syöksee edeltäjänsä pohjat-
tomaan kultuun. Ajan viisarin heilahtelua ei mi-
kään voi pysäyttää. Kaiken ohitse se kulkee, kaiken
menneisyyteen sulkee. Kipeimmätkin, arimmatkin
haavat lääkitsee, julmat, verisemmätkin teot peit-
tää ja katkeran, polttavimmankin vihan valmen-
taa.

Mutta luokkasodan iskemät haavat, veljeisvihan
loihittimat tuskan ja kauhun hetket eivät haihdu
milloinkaan köyhälistöluokan muistosta. Sukupol-
vista sukupolveen, kauas vuosituhansien taakse tu-
levat ne säilymään ja vaikuttamaan niinkuin tähti,
ilman kiirettä, mutta ilman lepoa! Sillä, luokkavas-
takohtien olemassaolo nostaa luokkataistelun.

